

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MRTsoft

١٥٦ ٥٤

دانشگاه تهران
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه تاریخ

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران
تیموبه: ۵۵۰۱۳۱

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ

۱۳۸۲ / ۳ / ۲۸

عنوان پایان نامه :

مسئله بالکان از استیلا تا انقراض عثمانی

**The problem of Balkan from ottoman
Empire upto superior till fail.**

استاد راهنما:

دکتر یحیی کلانتری

استاد مشاور:

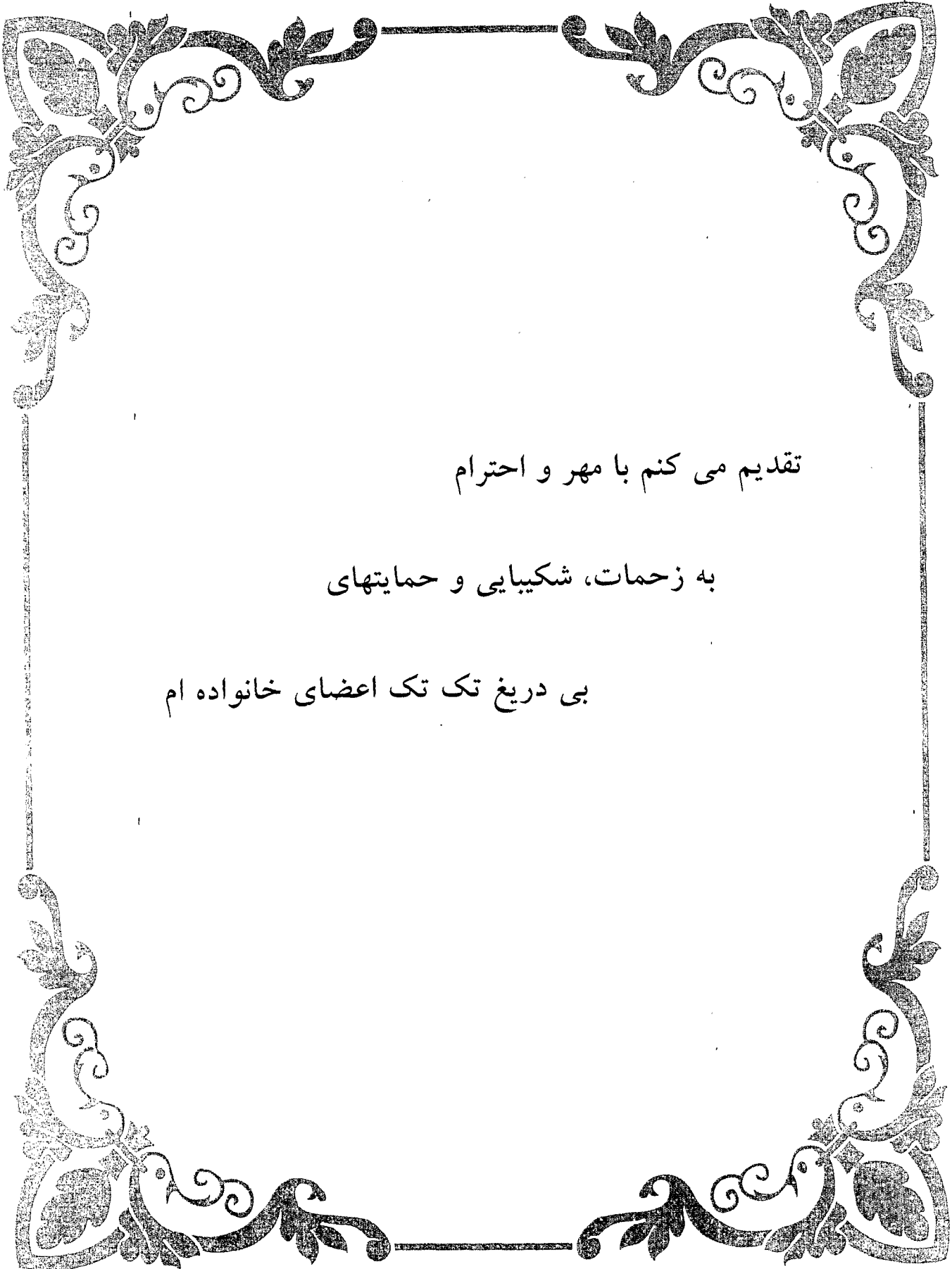
دکتر داود اصفهانیان

پژوهشگر:

اسحاق رحمانی

زمستان ۸۳

۲۶۹۲۶
اسحاق رحمانی

A decorative border with intricate floral and scrollwork patterns, featuring stylized leaves and flowers, framing the central text.

تقدیم می کنم با مهر و احترام

به زحمات، شکیبایی و حمایت‌های

بی دریغ تک تک اعضای خانواده ام

سپاسنامه

من له يشكر المخلوق له يشكر الخالق

این اثر مدیون محققان ارجمند و اساتید بزرگوار است ، از این جهت نگارنده خود را وامدار سپاس گذاری و حق شناسی به ایشان می داند . نگارنده سپاسهای بی پایان خویش را نثار یکایک آنها می کند . از این میان تشکر می کنم از استاد راهنمای گرامی جناب آقای دکتر یحیی کلانتری به خاطر رنجی که در هنگام خواندن متن دست نویس متحمل شده اند و به دلیل نکات و تصحیحات سودمند و راهنماییهای بی شائبه ایشان ، زیرا که هر بخش این رساله حاصل نظریات دقیق و عادلانه ایشان است . و سپاس بی کران تقدیم به زحمات ، راهنمایها و شکیباییهای نظیر استاد مشاور گرامی جناب آقای دکتر داود اصفهانیان که به نوعی رساله مدیون نظرات صائب و پیشنهادات ایشان می باشد . و همچنین لازم است تشکر کنم از اساتید گرانقدر گروه تاریخ که بر نگارنده منت گذاشته و بر دامنه اطلاعاتم افزوده اند ، و سپاسگزاری می کنم از دست اندرکاران کتابخانه هایی که زحمات بنده را تحمل کرده اند . در این راه دوستان گرانقدری یاریگر من بوده اند . که ذکر نام یکایک آنها در اینجا به درازا می کشد . اما لازم دیدم که از زحمات فراوان برادران ارجمند آقای بهمن محمد خانی و حسن ولد خانی که در این راه بنده را از یاری های خود بی نصیب نگذاشتند سپاسگذاری کنم .

چکیده

شبه جزیره بالکان ، همواره یکی از مناطق با اهمیت در تاریخ جهان بوده و هست . این اهمیت را مدیون ، موقعیت جغرافیایی ، وجود تنگه های داردانل و بسفر ، دروازه اروپا بودن ، نزدیکی به خاور نزدیک و خاور میانه ، دریا های اطراف آن ، نزدیکی به کانال سوئز و وجود کشورهای مسلمان نشین در این منطقه است .

بالکان به علت راه ارتباطی شرق و غرب در سطح جهان اهمیت ویژه ای دارد ؛ زیرا که با تصاحب این سرزمین توسط عثمانی ، اروپاییان از لحاظ ارتباط با شرق با مشکل روبرو شدند . آنها برای یافتن راههای جدید در صدد تلاش بر آمدند و پیامد این تلاش ، یافتن قاره آمریکا و راههای ارتباطی جدید با شرق و همچنین دور زدن کره زمین بود ، که انقلابی در دید و نگرش انسان به کره زمین ایجاد کرد . آشنایی اروپاییان با سرزمینهای شرقی ، در کنار رشد اقتصادی اروپا ، موجب تسلط غرب بر شرق شد . که اروپاییان با سیاست استعماری شروع به نفوذ در شرق و تصاحب سرزمینهای شرقی کردند .

ظهور روسیه ، که در صدد دست یافتن بر ابهای آزاد بود . این امپراتوری با با پیش کشیدن حمایت از ارتدکس ها و اسلاوهای بالکان ، در صدد دست یافتن بر تنگه ها و دریا های بالکان بر آمد . این توسعه طلبی عاملی شد ، در کشیده شدن پای قدرتهای اروپایی به بالکان و اراضی عثمانی ، این رقابت که با هدف جلوگیری اروپاییان ، از گسترش قدرت روسیه آغاز شد . در نهایت نقش اساسی در ناکامی امپراتوری عثمانی ایفا کرد .

برای عثمانی، مردم بالکان و منطقه بالکان، نقش اساسی و اهمیت ویژه ای داشتند؛ زیرا از دست دادن آنها، همان طوز که با بدست آوردن آنها دولت عثمانی را به امپراتوری تبدیل کرده بود. موجب سقوط امپراتوری می شد - علیرغم تلاشهای فراوان دولتمردان، بعدها این مهم انجام شد - سران عثمانی برای جلوگیری از دست رفتن بالکان از دست رفتن بالکان حتی به سوی اصلاحات به سبک غربی رفتند، و در این راه دست از بسیاری از امتیازات خود که حاکی از برتری ترکان مسلمان بر مسیحیان (کفار) بود، کشیدند. یا اینکه با مسیحیان (کفار) پیمان بستند - شرکت در رقابت قدرتها - اما این اقدامات عثمانیها، با روح بیداری ملی مسیحیان بالکان سازگار نبود. و عصر تعصبات مذهبی در اروپا سپری شده بود، دیگر مذهب در روابط با همسایگان حرف اول را نمی زد؛ آنچه اکنون مورد توجه بود ناسیونالیسم و تکیه بر آزادی ملی بود.

قدرتهای اروپایی - نه ملل بالکان (مسیحی) - سعی می کردند، با نفوذ در بالکان و تصاحب آن از گسترش اسلام بوسیله عثمانی و سرزمینهای مسلمان شده بالکان - آلبانی، بوسنی - جلوگیری کنند. این ایده در قرن حاضر، در میان برخی از غربیها طرفدارانی دارد که تا حدود زیادی بحرانهای بوسنی و کوزوو در اواخر قرن بیستم را میتوان ناشی از این ایده دانست. کوششهای قدرتهای اروپایی برای تصاحب و نفوذ در بالکان و کوششهای عثمانی برای حفظ بالکان نتیجه ای آن چنان برای دو طرف در بر نداشت. هر چند کوشش کشورهای غربی بی نتیجه نبود و در ناکامی عثمانی تأثیر داشت. ولی آنچه موجب جدایی ملل بالکان از عثمانی شد تا حدود زیادی تحت تأثیر جنبشهای ناسیونالیستی، سوء مدیریت ترکان و دخالت قدرتهای بزرگ برای کسب منافع اقتصادی بیشتر در منطقه بود، که ملل بالکان را به سمت

جدایی از امپراتوری عثمانی و سایر امپراتوریهای نوظهور - روسیه ، اتریش - کشاند .
با استقلال سرزمینهای بالکان تا اندازه ای به رقابت قدرتها با یکدیگر و با عثمانی ،
پایان داده شد . اما پس از آن قدرتها به دلیل وجود تنگه های داردانل و بسفر ، سعی
کردند ، که نفوذ خود را در کشورهای تازه تأسیس کسترش دهند بر این اساس به
تحریک کشورهای تازه تأسیس بر علیه ارباب پیشین خود پرداختند ، که نتیجه آن
جنگ های ۱۹۱۲ - ۱۹۱۳ م بالکان بود . این جنگها بر تلاشهای دولت عثمانی ، برای
به دست آوردن و حفظ سرزمینهای از دست رفته و نرفته مهر پایان زد .
در جنگ جهانی اول ، دولت عثمانی ، از سوی همان ملل مسیحی بالکان ، سایر اقوام
امپراتوری و قدرتهای بزرگ تهدید شد . که تهدید یونان به همراهی قدرتهای
بزرگ ، می رفت که عثمانیان را از داشتن حتی یک دولت کوچک هم محروم کند و
اگر نبود رقابت قدرتها - جلوگیری از کمونیسم - و بیداری ناسیونالیستی ملت ترک
، دولتی ترک در جغرافیای منطقه هرگز وجود نداشت .

پیشگفتار..... ۱

فصل اول - کلیات

۱-۱- تعریف و تحدید موضوع..... ۵

۱-۲- بیان مسئله و پژوهش..... ۵

۱-۳- اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق..... ۶

۱-۴- بیان اهداف تحقیق..... ۷

۱-۵- طرح سئوالهای پژوهش..... ۷

۱-۶- تعریف مفاهیم..... ۸

فصل دوم - پیشینه های تحقیق و پایه های نظری :

۲-۱- سابقه تاریخی مطالعات مربوط به موضوع..... ۱۲

۲-۲- پیشینه تجربی..... ۱۳

۲-۳- پیشینه نظری..... ۱۵

فصل سوم - روش شناسی تحقیق (متدولوژی)

۳-۱- روش تحقیق..... ۱۷

۳-۲- شیوه گردآوری داده ها..... ۱۸

۳-۳- مراحل تحقیق و زمان بندی..... ۱۸

۳-۴- مشکلات تحقیق..... ۱۹

فصل چهارم - بررسی و نقد منابع

۴-۱- نقد منابع..... ۲۱

فصل پنجم - نگاهی به بیژانس و ظهور عثمانی :

۵-۱- جغرافیای بالکان..... ۲۷

۵-۲- اوضاع امپراتوری بیژانس..... ۳۰

۵-۳- جدایی طلبی سرزمینهای تابعه امپراتوری..... ۳۴

- اوضاع نظامی..... ۳۵

- ۳۸..... رقابت بر سر تاج
- ۴۰..... اوضاع اجتماعی
- ۴۳..... اوضاع مذهبی
- ۴۶..... ۴-۵- برآمدن دولت عثمانی

فصل ششم - ورود ترکان عثمانی به بالکان و فتح آن :

- ۵۱..... ۱-۶- ورود ترکان عثمانی به بالکان
- ۵۵..... اوضاع بالکان هنگام ورود عثمانیان
- ۵۹..... فتوحات و تحولات بالکان تا نبرد اول کوزوو
- ۶۶..... ۲-۶- بالکان و دولت عثمانی تا فتح قسطنطنیه
- ۶۹..... بالکان در دوران فترت عثمانی
- ۷۱..... بالکان در دوران مراد دوم
- ۷۵..... فتح قسطنطنیه
- ۷۹..... فتوحات دیگر محمد دوم در بالکان
- ۸۶..... ۳-۶- نتیجه گیری

فصل هفتم - دوران اوج قدرت عثمانی و فتوحات خارج از بالکان

- ۹۰..... ۱-۷- دوران اوج قدرت عثمانی
- ۹۲..... توجه به شرق (سلیم و سلیمان)
- ۹۵..... از محاصره اول وین تا لیانتو
- ۹۹..... ۲-۷- تلاشهای نافرجام
- ۹۹..... نبرد لیانتو
- ۱۰۳..... پیمان زیتوارک
- ۱۰۷..... پیمان واسوار
- ۱۰۸..... محاصره دوم وین و پیمان کارلووتیز
- ۱۱۵..... ۳-۷- رقابت عثمانی با روس و هابسبورگ
- ۱۱۶..... پیمان پاسارویتر
- ۱۱۸..... عصر لاله در امپراتوری عثمانی

- پیمان قاینار چه ..... ۱۱۹.....
- پیمان یاسی ..... ۱۲۴.....
- اوضاع عثمانی در اواخر قرن هجدهم ..... ۱۲۷.....
- ۴-۷- نتیجه گیری ..... ۱۲۸.....

فصل هشتم - دوران عقب نشینی از بالکان

- ۱-۸- آغاز بیداری ملل بالکان ..... ۱۳۲.....
- انقلاب صربستان ..... ۱۳۳.....
- انقلاب یونان ..... ۱۳۸.....
- ۲-۸- دوران تلاش برای حفظ عثمانی در توازن قوا اروپا ..... ۱۴۷.....
- مسئله شرق ..... ۱۵۱.....
- پیمان بخارست ..... ۱۵۲.....
- پیمان ادرنه ..... ۱۵۴.....
- پیمان خوانکار اسکله سی ..... ۱۵۷.....
- پیمان لندن وبالطه لیمان ..... ۱۵۹.....
- جنگ کریمه و پیمان پاریس ..... ۱۶۱.....
- ۳-۸- دوران کنار زدن عثمانی از توازن قوا در اروپا ..... ۱۶۶.....
- قدرتها و بحران بالکان (۶-۱۸۷۵) ..... ۱۶۷.....
- بحران بوسنی (۱۸۷۵) ..... ۱۶۹.....
- بحران بلغارستان (۱۸۷۶) ..... ۱۷۴.....
- پیمانهای سن استفانو و برلن ..... ۱۷۸.....
- رقابت قدرتهای اروپایی در دهه ۸۰ قرن نوزدهم ..... ۱۸۳.....
- بحرانهای کرت و مقدونیه ..... ۱۸۵.....
- جنگهای بالکان (۱۳-۱۹۱۲) ..... ۱۸۸.....
- جدایی آلبانی ..... ۱۹۷.....
- ۴-۸- نتیجه گیری ..... ۲۰۰.....

فصل نهم - اصلاحات و پایان امپراتوری

۹-۱- اصلاحات امپراتوری عثمانی در بالکان ۲۰۲

۹-۲- پایان امپراتوری ۲۱۳

۹-۳- نتیجه گیری ۲۲۶

فهرست اعلائم

جای نامه ۲۳۷

نام نامه ۲۳۹

فهرست منابع ۲۴۱

فهرست نقشه ها

۱- جغرافیای بالکان ۲۳۲

۲- ترکیه ۲۳۳

۳- آناتولی ۲۳۴

۴- خط انوس - میدیا ۲۳۵

۵- یونان ۲۳۶

۶- کروئولوژی سلاطین عثمانی ۲۳۷

۷- اوج امپراتوری عثمانی ۲۳۸

پیشگفتار

امپراتوری عثمانی پس از امپراتوری رم، از لحاظ تنوع و تفرق، گسترده‌گی و پراکندگی، نمونه بود. اقوام و ملیت‌های ترک و ایرانی، صرب و ارمنی، یونانی و گرجی چرکس و کرد، بربر و یمنی، بلغاری و مقدونی، رومن و آلبانی ژرمن اسلاو و حتی مجار و عرب در این مملکت با هم می‌زیستند. تا کنون کشوری با این پراکندگی دینی و مذهبی نبوده که شیعه و سنی، یهود و سامری، ارتدکس و و کاتولیک، آشوری و ارمنی، قطبی و گرجی، و مارونی راگرد هم آورد. زبان ترکی آمیخته با عربی و فارسی، انواع واژه‌های یونانی، گرجی، ارمنی، اسلاو، ژرمن، لاتین و فرنگی را به خود پذیرفت. اتباع سرزمین‌های پیش‌تر غیرمسلمان و غیر ترک، به مقامات بالای سیاسی، نظامی و حتی دینی انتخاب شدند.

امپراتوری عثمانی با قدرت نظامی و نیروی جهادی خود قرن‌ها خواب از چشم اروپاییان ربود. و حتی با اردو زدن نیروهای آن در پشت دیوارهای وین، موجب پریشانی بیش از حد اروپاییان شد. تا جاییکه آنها را به فکر حل مساله به طور اساسی انداخت. اروپاییان دست به هر اقدامی، از جمله بستن قرار داد با دشمنان مسلمان و غیر مسلمان عثمانی زدند. و همچنین در صدد کار آمد کردن سپاه خود، در برابر ترکان مسلمان برآمدند. که این عامل بعد ها موجب، پیش افتادن اروپاییان مسیحی از ترکان مسلمان شد.

فتوحات عثمانیان در سرزمین‌های مسیحی هرگز سابقه نداشت و پس از یورش

مغول هرگز در معرض چنین یورش‌های قرار نگرفته بودند. برای حل این مشکل به دشمنان عثمانی پناه آوردند. که این عامل موجب شد در دو مرحله فتوحات عثمانیان در اروپا به فترت کشیده شود؛ یورش امیر تیمور گورکانی در اواخر سده هشتم هجری / پانزدهم میلادی و جنگ‌های با ایران در سده دوازدهم هجری / هفدهم میلادی.

موج پیروزیهای ترکان، از قرن هفدهم با ناکامی روبرو شد، که سرآغاز آن جنگ‌هایی بود که منجر به بستن معاهده کارلوویتز^۱ شد؛ این نخستین شکست مهم عثمانی از اروپاییان و بویژه در منطقه بالکان^۲ بود. از این به بعد دیگر هیچ چیز مانع شکستهای بعدی دولت عثمانی و از دست رفتن اراضی بالکان نشد.

از دست رفتن اراضی بالکان را، عوامل گوناگونی چون بروز ناامنی و نزاع‌های درونی در سراسر امپراتوری، کشمکش‌های قبیله‌ای و ایلات، اختلافات مذهبی، رکورد اقتصادی، تهدیدات خارجی، گسترش ناسیونالیسم که پیامد انقلاب فرانسه بود، رقابت قدرتها با امپراتوری عثمانی، تحریک اقوام بالکان توسط قدرتهای اروپایی، آغاز اصلاحات در بدترین موقع با هدف حفظ ملل تابعه و بویژه

۱- کارلوویتز (Karlowitz) نام قصبه‌ای است واقع در شمال صربستان، پیمان صلحی در سال ۱۴۹۹ میان دولت عثمانی از یک طرف و اتریش، لهستان و ونیز از طرف دیگر در این روستا منعقد شد، موجبات تجزیه عثمانی را فراهم آورد.

۲- Balkan شبه جزیره‌ای در جنوب شرقی اروپا که از غرب به دریای آدریاتیک و از جنوب به تنگه‌های بسفر و داردانل و دریای اژه و از شرق به دریای سیاه محدود می‌شود. شامل کشورهای آلبانی، بلغارستان، قسمت اروپایی ترکیه، جنوب شرقی رومانی بیشتر یوگسلاوی و زمینلاد یونان می‌باشد. (مصاحب ج ۱، ص ۳۸۱)

بالکان ، کوتاه بودن دوره های ثبات و آرامش امپراتوری تشدید کرد .
 امپراتوری عثمانی برای عثمانی کردن مردمان مسیحی بالکان ، سعی کرد با استفاده از شیوه دوشیرمه^۱ ، که تغییر مذهب آنان را به همراه داشت آنها را جذب امپراتوری کند . علاوه بر آن ، با استفاده از شیوه ملت^۲ ؛ آزادی مذهبی به مسیحیان بالکان داد .

طبق این سیستم از مردم این نواحی برای پستهای مهم اداری استفاده کردند ؛ ولی این تلاشها مانع از آن نشد که مردم این منطقه به ترکان مسلمان به دید بیگانه ننگرند . این دید موجب آغاز پیکارهایی از سوی این مردم با دولت عثمانی شد . که عوامل ذکر شده پیش ، موجب موفقیت این مردم برای رهایی از سلطه بیگانگان شد . پایان نامه دارای نه فصل است و شیوه کار به این صورت است ، که به ذکر مطالب به ترتیب تاریخی می پردازیم و در ضمن این شیوه ، به توضیح علل و نتایج حوادث پرداخته می شود . فصول یک تا پنجم ، به شیوه ها و روشهای تحقیق و همچنین به نقد منابع مورد استفاده در پایان پرداخته می شود و همچنین توضیحاتی در مورد مشکلات پایان نامه و اهداف پایان نامه و مسائل اساسی پژوهش داده می شود .

فصل پنجم شامل توضیحاتی است در مورد جغرافیای بالکان ، دلایل اهمیت و موقعیت آن و همچنین توضیحاتی در مورد امپراتوری بیزانس و پادشاهیهای بالکان

۱- Devsirme از تشکیلاتی بود که در زمان مراد اول ایجاد شد . طبق این روش فرزندان خانواده های مسیحی را به عنوان مالیات گرفته و بر اساس اسلام تربیت می یافتند و به آنها زبان ترکی تعلیم داده می شد و برای کارهای اداری مورد استفاده قرار می گرفتند .

۲- ملت ، سیستمی بود که دولت عثمانی برای اداره غیره مسلمانان به کار می برد که طبق آن پیروان یک مذهب تحت رهبری مذهبی (بالا ترین روحانی) قرار می گرفتند .

پیش از ورود عثمانی به بالکان و در قسمت آخر این فصل به تشکیل دولت عثمانی پرداخته می شود .

در فصل ششم به بررسی مشکلات عثمانی برای فتح بالکان و چگونگی فتح آن پرداخته می شود .

در فصل هفتم دوران اوج عثمانی و فتوحات آن خارج از بالکان بررسی می شود و در ضمن بررسی سعی شده که به تأثیرات گسترش اراضی عثمانی در شرق و غرب بر امپراتوری و منطقه بالکان پرداخته شود .

در فصل هشتم دلایل ضعف عثمانی و چگونگی عقب نشینی امپراتوری از بالکان و همچنین شکست های این امپراتوری مورد بررسی قرار می گیرد ، در این فصل به مشکلات دولت عثمانی در منطقه بالکان در قرن نوزدهم پرداخته می شود .

در فصل نهم به امپراتوری عثمانی در اواخر آن تا تشکیل کشور ترکیه پرداخته می شود ، و همچنین ، دلایل اصلاحات و موانع و علل شکست اصلاحات در امپراتوری عثمانی مورد بررسی قرار گرفته است .